

Högskolan
Kristianstad

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044 250 30 00
www.hkr.se

**Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp,
Kandidatexamen i psykologi
VT 2021
Fakulteten för Lärarutbildning**

Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre?

Digitalisering och äldre personers
förutsättningar att bemästra sin tillvaro i det
digitala samhället

Ulrika Holmbring

Författare

Ulrika Holmbring

Titel

Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre?

Digitalisering och äldre personers förutsättningar att bemästra sin tillvaro i det digitala samhället

Engelsk titel

Has digitization in Sweden lost the elderly?

Digitization and older people's ability to manage their lives in the digital society

Handledare

Cornelia Wulff

Examinator

Leonard Ngaosuvan

Sammanfattning

I Sverige har digitaliseringen gått fort. Forskning visar att det bland äldre personer finns sårbara grupper som inte använder digitala hjälpmedel så mycket och därför inte har tillgång till tjänster som de behöver. I föreliggande studie undersöks om tillgång till och användning av digital informationsteknologi påverkar äldre personers förmåga att bemästra sin tillvaro. Bemästringsförmågan mäts i en indexvariabel utifrån teorier om tron på den egna förmågan; inre och yttre kontroll samt känsla av sammanhang. Deltagarna ($n=144$) i studien var äldre som hade möjlighet att svara på en webbenkät och därför använde digitala hjälpmedel. Detta var en väsentlig begränsning som påverkade resultatet. I huvudsak framkommer inga signifikanta skillnader i bemästringsförmåga utifrån användning av digitala hjälpmedel eller demografiska faktorer bland deltagarna. En nyckelfaktor i de signifikanta samband med små effekter som framkom var erfarenheten av att regelbundet ha arbetat med datorer i sitt yrkesverksamma liv. Deltagare som anger att de har denna erfarenhet anger högre bemästringsförmåga än de som inte anger den erfarenheten. Här argumenteras för att skillnader i bemästringsförmåga är större i mer diversifierade grupper av äldre personer. Det stöder forskning som påtalar att digitaliseringen påverkar livskvalitén för äldre. Deltagare påtalar att alla inte vill eller har möjlighet att använda digitala verktyg och efterlyser kunskap och praktiskt stöd i användning av digitala verktyg. Det stöder forskning som visar att grupper av äldre inte kan delta i det digitaliserade samhället och forskning som påtalar vikten av ett livslångt lärande.

Ämnesord

Digitalisering, Äldre, Self-efficacy, Locus of Control, Känsla av sammanhang

Author

Ulrika Holmbring

Title

Has digitization in Sweden lost the elderly?

Digitization and older people's ability to manage their lives in the digital society

Supervisor

Cornelia Wulff

Examiner]

Leonard Ngaosuvan

Abstract

In Sweden, the digital transformation is fast. Research shows that there are vulnerable groups of elderly who do not use digital tools frequently and do not have access to services they need. This study examines whether access to and use of digital tools affects older people's ability to manage their lives. Mastery is measured based on theories of Self-efficacy, Internal and External Locus of Control and Sense of Coherence. The participants ($n=144$) in the study were elderly people who responded to an online survey and therefore used digital tools. This was an essential limitation that affected the result. No significant differences in mastery were found based on the use of digital tools or demographic factors among participants. Experience of professionally having worked regularly with computers was a key factor in the significant relational findings with small effects that appeared. Participants who reported this experience indicated higher mastery skills than those who did not report that experience. It argues for that differences in mastery are greater in more diverse groups of elderly. It supports research that suggests that digitization affects the quality of life of the elderly. Participants highlight that not everyone wants or are able to use digital tools and call for education and practical support in the use of digital tools. It supports studies showing that groups of elderly cannot participate in the digitized society and studies that highlights the importance of lifelong learning.

Keywords

Digitization, Elderly People, Self-efficacy, Locus of Control, Sense of Coherence

Digitaliseringen i Sverige har under de senaste åren gått i rasande fart och under pandemin växlades tempot upp ytterligare. Den här studien undersökte om användning av digital informationsteknologi påverkar äldre personers förutsättningar att bemästra sin tillvaro.

I föreliggande studie användes begreppet digitalisering som benämning på de processer som innebär en övergång till att använda digital informationsteknologi på bredare front i samhället (Bican & Brem, 2020).

Sveriges regering har haft höga ambitioner när det gäller digitalisering. År 2017 fastställde regeringen att ”Visionen är ett hållbart digitaliserat Sverige. Det övergripande målet är att Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter” (Regeringen, 2017, sid 6). En studie inom EU konstaterade att förväntningarna på digitalisering hos enskilda individer varierade mycket. De som upplevde att de kunde hantera digital teknik hade också en positiv uppfattning av hur tekniken påverkade deras livskvalité. Men det fanns också sårbara grupper bland äldre och bland personer som inte använde Internet så mycket. För att dessa skulle kunna använda informationsteknologin har forskningen visat att det krävdes kvalificerad utbildning och ett livslångt lärande (Vasilescu m.fl., 2020).

Författarna till en rapport som hade ambition att ge världens ledare vetenskapliga stöd i att styra mot en hållbar utveckling menade att digital transformation var en av sex nödvändiga transformationer för en hållbar framtid. Samtidigt betonade författarna risken att den digitala transformationen kunde leda till accelererande politiska, ekonomiska och sociala ojämlikheter. Författarna varnade för att ju mer samhället tog användning av digitala hjälpmedel för givet desto allvarigare blev konsekvensen för dem som hade begränsade möjligheter att använda dessa. Av flera faktorer pekade författarna på ålder som en ojämlikhet i användning av digitala hjälpmedel. Författarna menade att mer kunskap och styrning behövdes akut för att skapa hållbara digitala samhällen (Nakicenovic m.fl., 2019).

Psykologisk forskning har visat att personer som ingår i en gemensam grupp hade tendens att förenkla hur de ser på personer utanför gruppen och bedömde att de var mer lika varandra än de var (Linville m.fl., 1989). Forskning har också visat att personer utanför den egna gruppen behandlades sämre och mer ojämnt (Greenwald & Pettigrew, 2014). Rosales och Fernández-Ardèvol (2020) betonade att det var en majoritet av unga personer som designade och utvecklade digitala hjälpmedel och att de unga inte tog hänsyn till äldre personers förutsättningar vid utformningen. Den typiska användaren sågs som ung vilket riskerade att marginalisera äldre (Rosales & Svensson, 2021). Här argumenteras för att även andra personer som tog beslut som påverkade de äldres vardag var vana vid digitala hjälpmedel i mycket högre grad än många äldre personer. Diskrimineringsprocesser har därför kunnat färga både hur hjälpmedlen fungerade och andra beslut om digitalisering som påverkade äldres möjlighet att hantera sin tillvaro.

Undersökningar i Sverige har visat att 20% i åldern mellan 65 till 85 år inte hade tillgång till informations- och kommunikationsteknik (Olsson m.fl., 2019a). De saknade därmed möjlighet att använda digitala hjälpmedel. Resultaten visade att 20% i denna åldersgrupp inte använde Internet (Olsson m.fl., 2019b). Även Folkhälsomyndigheten konstaterade att drygt 400 000 personer över 65 år saknade kunskap och erfarenhet av att använda Internet 2017

(Folkhälsomyndigheten m.fl., 2018). Undersökningar i Sverige visade att endast en minoritet, 19% i åldern 65 till 85 år kunde beskrivas som *Silver Surfers* i den mening att de hade en bred och frekvent användning av digitala hjälpmedel (Olsson & Viscovi, 2020). Mångsidigheten i vad de äldre använde Internet till minskade också med åldern och författarna drog slutsatsen att det påverkade livskvalitén för dessa personer (Olsson m.fl., 2019b). I en annan artikel menade författarna att digitaliseringen i stället för att underlätta för äldre hotade att göra de äldsta mindre inkluderade i samhället (Olsson m.fl., 2019a). Viktiga vardagliga sysslor som att sköta bankärenden, kontrollera kollektivtrafikens tidtabell eller köpa biljetter var svåra att göra på annat sätt än via Internet (Folkhälsomyndigheten m.fl., 2018).

Ohlson m.fl. (2019a) menade att äldre personers minskade tillgång till och minskade färdighet med att hantera digitala hjälpmedel inte bara var en generationsfråga för de som var äldre då, utan kommer att fortsätta att vara en kontinuerlig risk eftersom de resurser som krävs, i form av tillgänglighet, ständigt uppdaterad kunskap och kognitiva förmågor, minskade med åldern. Författarna efterlyste forskning för att förstå vad det innebär för vardagslivet att åldras i det digitala samhället (Olsson m.fl., 2019a). För att inte orsaka en försämrad livskvalité för äldre personer menade de att det krävdes en grundlig förståelse för äldres förutsättningar (Olsson & Viscovi, 2020).

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, SBU har konstaterat att många verksamheter och dagliga aktiviteter har förändrats med digitaliseringen. De pekade i en rapport på att en förutsättning för ett hälsosamt åldrande var att en person kunde vara delaktig i aktiviteter och i samhället på ett för personen meningsfullt sätt (SBU, 2017). Detta har inom utvecklingspsykologin lyfts fram som ett ömsesidigt samspel mellan individen och samhället. Cutler m.fl. (2011) menade att äldre hade en viktig roll att fylla efter pensioneringen genom att engagera sig i sociala, ideella samhällstjänster där behovet var stort. Samhällsengagemanget visade sig vara fördelaktigt både för samhället och för den engagerade äldre personens välmående.

SBU visade att äldre som använde Internet främst använde det för att kommunicera, bibehålla och förbättra befintlig kontakt med familj och vänner men också för att få nya kontakter (SBU, 2017). Forskning inom utvecklingspsykologin har visat att vänner blir ännu viktigare på äldre dagar (Blieszner, 2014). Folkhälsomyndigheten menade att ofrivillig ensamhet hos äldre kunde minska vid användning av dator och Internet (Folkhälsomyndigheten m.fl., 2018).

För staten fanns ekonomiska incitamenten för att gå över från traditionella till digitala samhällstjänster. Digitaliseringsrådet menade att de ekonomiska besparingarna var stora vid sådan transformation. Rådet föreslog i sin rapport att ett antal kunskapsstödjande myndigheter skulle pekas ut för att få en statlig styrning till ökad delaktighet under tiden som digitaliseringen utvecklades. Äldre och ensamhet pekades ut som exempel på område som hade behov av kunskapsstödjande åtgärder (Nordqvist, 2019).

Under år 2020 ökade äldre personer sin internetanvändning. Personer som var 76 år eller äldre använde digitala video-samtal betydligt mer under det tredje kvartalet 2020 än under det första. I ålderskategorin 76 år och äldre uppgav 29% att de använde sådana tjänster under första kvartalet och 59% under tredje kvartalet (Internetstiftelsen, 2020a).

En reflektion blir vad konsekvensen innebär för de äldre som inte använder de digitala tjänsterna. Internationella studier har visat att samhället tappar lågutbildade och äldre i den digitala utvecklingen (Lyons m.fl., 2018).

Här argumenteras för att utvecklingen har gått snabbare i Sverige än i andra länder och konsekvenserna därför har blivit större här för de som inte använde digitala hjälpmedel och tjänster på Internet. Ett exempel på en reaktion var att intresseorganisationer för pensionärer i Sverige argumenterade för att ingen ska behöva avstå vaccin mot Covid-19 för att man saknade digitala kunskaper (Levinsson, 2021). Här argumenteras också för att digitaliseringen skapade stora klyftor i livsförutsättningar eftersom grupper som mer eller mindre stod utanför inte kunde delta i samhället på samma sätt som de som var vana användare av digitala verktyg.

Att bemästra sin tillvaro

Förutsättningar för individer att bemästra sin tillvaro var ett centralt begrepp i föreliggande studie. Studien tog ansats i tre teorier inom psykologin som på olika sätt beskriver detta, teorierna om inre och yttre kontroll [*Internal and External Locus of Control*]; tron på den egna förmågan [*Self-efficacy*] och känsla av sammanhang [KASAM].

Inre och yttre kontroll har beskrivits som vilken typ av förväntningar en individ hade på vad som styrde hur det personliga livet utvecklade sig. I denna teori har personer med hög inre kontroll beskrivits som att de förväntar sig att de själva genom sitt eget beteende kunde styra och påverka det som hände dem, De med hög yttre kontroll har å andra sidan beskrivits som att de förväntade sig att deras livsöde till stor del låg utanför deras egen personliga påverkan. Centralt i teorin har varit att dessa förväntningar påverkar många delar i livet. Teoretiker som har argumenterat för denna teori har menat att personer med hög inre kontroll mer självständigt bestämde över sitt agerande och sökte vägar för att hantera sin situation (Rotter, 1966). I föreliggande studie användes de olika förväntningarna som denna teori har beskrivit som en del i förutsättningarna för att bemästra tillvaron. Personer som litade mer på sin egen förmåga att påverka sitt liv bedömdes ha bättre förutsättningar för att bemästra sin tillvaro än de som i högre grad förväntade sig att yttre orsaker styrde över händelser i livet.

Tron på den egna förmågan har i den sociala kognitiva teorin beskrivits som en individs upplevda självförmåga (Bandura, 1982, 1997). Teorin beskrev den upplevda självförmågan som en väsentlig del av individens självkänedom och grunden till den uppfattning en individ hade om att klara av utmaningar som personen mötte i tillvaron och uppnå önskade resultat. Vidare beskrev teorin att denna uppfattning formades från olika källor. Enligt Bandura (1997) kom det största inflytandet från individens erfarenhet av hur den har klarat liknande uppgifter tidigare. Vad andra personer som är relevanta för individen sa till individen om dennes möjlighet att lyckas menade han också påverkade uppfattningen. En tredje källa som författaren lyfte fram var hur andra personer som individen kan identifiera sig med hade klarat av liknande uppgifter när individen sett dessa personer agera. Han påpekade också att uppfattningen påverkades av det emotionella tillstånd som individen befann sig i. Uppfattningen menade han fanns inom olika nivåer i tillvaron, från specifika situationer till olika domäner eller grupper av situationer men också på en generell övergripande nivå. "Self-efficacy is commonly misconstrued as being concerned solely with "specic

behaviors in specific situations". This is an erroneous characterization" (Bandura, 1997, s. 49). Nya situationer som en individ ställs inför i vardagen, menade han, kräver att individen utvärderar sin förmåga att hantera dem och framhöll att individer som hade en positiv syn på sin självförmåga hade en större möjlighet att klara utmaningar. Uppfattningen om tron på den egna förmågan, menade han, hade stort genomslag i beteende och kunde i hög grad förutsäga en individs prestation. Upplevd självförmåga i relation till att hantera digitalisering var föreliggande studies fokus och valdes som en del i att beskriva individens förmåga att bemästra sin tillvaro.

Bandura (1997) menade att upplevd självförmåga kunde förbättras av egenskaper hos individen själv utifrån de fyra informationskällorna som individen använde för att forma uppfattningen. Egenskaper som allmänt påverkade upplevd självförmåga var individens interna standard, hur individen värderade sin prestation, graden av förväntan på att lyckas och att individen hade en välformulerad positiv självbild. Vidare stärktes den upplevda självförmågan av att individen hade fokus på aspekter i livet som gick att påverka vilket gjorde okontrollerade aspekter lättare att leva med och av att individen fokuserade på tidigare framgångar snarare än misslyckanden. Faktorer som förbättrade upplevelsen utifrån erfarenheter av prestationer var upplevelser av att framgångar krävde extra ansträngningar, den uppfattning som individen hade om sin egen kapacitet och förmåga samt inställningen att misslyckanden berodde på externa orsaker i situationen, alternativt för lite ansträngning eller på en dålig strategi. Upplevd förväntan på svårighetsgrad, på insats som krävdes och på möjlighet till hjälp utifrån påverkade också den upplevda självförmågan liksom hur tidigare erfarenheter organiserats kognitivt och förmåga att ur minnet rekonstruera mönster som gjorde att individen lyckades eller ej med det den förutsatte sig. Egenskaper som förbättrade den upplevda självförmågan utifrån observationsinläring var förmåga att formulera mål, förmåga att utvärdera sin egen prestation i förhållande till andra, kunna vara uppmärksam och kunna lagra information av betydelse. Vidare påverkade individens preferenser, fysiska förmåga och delförmågor den upplevda självförmågan utifrån observationsinläring. Vid observationsinläring hade också en individs erfarenhet av att ha upplevt att sin egen prestation var bättre än normen betydelse särskilt när individen jämförde sig med en referensgrupp som individen uppfattade ha liknande status som sig själv. Dessutom påverkade inställningen att inte vara självbelåten den upplevda självförmågan vid observationsinläring. Vid verbal övertygelse påverkades inflytandet av den upplevda trovärdighet hos den person som gav förutsägelser om individens förmåga att klara en utmaning. För denna informationskälla hade fokus på utförda prestationer snarare än på hur långt från målet individen var betydelse liksom att värdera återkoppling där framgång mättes i förhållande till individen själv samt individens förmåga att ta till sig återkoppling på goda prestationer. Egenskaper som förbättrade den upplevda självförmågan utifrån fysiska och psykiska tillstånd var förmåga att reglera tankar och känslor, förmåga att hantera stress och kunna slappna av, god fysisk form, positiv sinnesstämning samt förmåga att tolka kroppsliga tillstånd korrekt.

Antonovsky (2005) kopplade begreppet känsla av sammanhang till livskvalité och välbefinnande. Han menade att känsla av sammanhang skapade ett allmänt, långvarigt och dynamiskt förhållningssätt till tillvaron och var inte bara en respons till en viss situation. Hörnpelarna ansåg han vara begriplighet,

hanterbarhet och meningsfullhet i tillvaron. Han menade att känslan av begriplighet gör att en individ hade uppfattningen att de händelser som individen mötte kunde förutsägas eller åtminstone förklaras. Hanterbarhet formulerade han som i vilken grad individen uppfattade att den hade resurser till förfogande som gjorde att individen kunde möta de krav den ställdes inför. Den motiverande faktorn som var upplevelsen av en känslomässig meningsfullhet i tillvaron, menade han hade störst betydelse för att upprätthålla en stark känsla av sammanhang, men alla tre faktorerna bidrog i hans beskrivning till förhållningssättet. Han menade vidare att om en individ upplevde en låg grad av någon av faktorerna innebar det att individen hade ett instabilt förhållningssätt till tillvaron. I föreliggande studie bidrog känsla av sammanhang till ytterligare perspektiv på en individs förmåga att bemästra sin tillvaro.

Digitalisering och hantering av tillvaron

Föreliggande studie utgick från att digitaliseringen kommer att fortsätta att accelerera. Studien tog ansats i de resultat som visade att det var problematiskt att förutsätta att alla äldre har möjlighet att följa med i digitaliseringen (Ohlson m.fl., 2019a). I föreliggande studie var ambitionen att bidra till kunskapen hur digitaliseringen i Sverige påverkade äldre personers förmåga att bemästra sin tillvaro. Studien ville lyfta fram att det fanns ett accelererande problem med det utanförskap som digitaliseringen i Sverige medförde för äldre personer. Forskningsfrågan som ställdes var hur tillgång till och användning av digitala hjälpmedel påverkade äldre personers upplevelse av hur de kunde bemästra sin tillvaro i det digitala samhället. Föreliggande studie vände sig till äldre som hade möjlighet att svara på en webbenkät och därför använde digitala hjälpmedel i viss mån.

Pandemin som pågick under arbetet med studien gjorde att datainsamlingen inte kunde göras på annat sätt. Detta var en väsentlig begränsning som påverkade resultatet eftersom personer som inte alls använde digitala hjälpmedel inte kunde nås. Resultatet fångade därför inte den grupp äldre som är mest utsatt för det utanförskap som den snabba digitaliseringen i Sverige medfört.

Syfte

Syftet med studien var att undersöka om tillgång till och användning av informationsteknik påverkar äldre personers förutsättningar att bemästra sin tillvaro i det digitala samhället. Som mått på tillgång till informationsteknik användes tillgång till digitala enheter såsom egen mobil respektive tillgång till dator eller surfplatta i hushållet. Som mått på användning av informationsteknik användes användning av tjänster för digital legitimation och digital kommunikation. Påverkan av bakgrundsfaktorer såsom ålder, kön, utbildningsnivå och erfarenhet av att ha arbetat med datorer i yrkeslivet skulle också undersökas.

Åldersgränsen, 70 år och äldre sattes utifrån den gräns för äldre personer som Folkhälsomyndigheten har använt (Folkhälsomyndigheten, 2020).

Hypoteser

H₁: äldre med god tillgång till digitala enheter upplever att de har bättre förutsättningar att bemästra sin tillvaro än äldre med begränsad tillgång.

H₂: äldre som använder digital legitimation upplever att de har bättre förutsättningar att bemästra sin tillvaro än äldre med begränsad användning.

H₃: äldre som använder digital kommunikation upplever att de har bättre förutsättningar att bemästra sin tillvaro än äldre med begränsad användning.

H₄: det finns skillnader i användning av informationsteknologi och i bemästringsförmåga utifrån ålder, kön, utbildningsnivå och av att ha arbetat med datorer tidigare samt interaktionseffekter mellan ålder, kön, utbildningsnivå och av att ha arbetat med datorer tidigare och användning av informationsteknologi och dess inverkan på bemästringsförmåga.

Metod

Studien genomfördes med en webbaserad enkätundersökning.

Deltagare

Populationen i studien var befolkningen i Sverige och urvalet var personer som var 70 år eller äldre. För att studien skulle uppnå önskad effekt och power behövde den ha minst 100 deltagare. Deltagarna i studien ($n=144$) var 63 - 87 år ($M=75.10$; $SD=4.89$). Demografiska data med antalet deltagare och andelen av totala antalet för respektive åldersgrupp, kön och utbildningsnivå presenteras i tabell 1. Av deltagarna uppgav 116 personer att de regelbundet hade arbetat med datorer under sitt yrkesverksamma liv (81.1%) och 27 att de inte hade det (18.9%). Deltagarna rekryterades via ett inlägg på en pensionärsorganisations Facebook-sida. Sättet att rekrytera gjordes på grund av den pandemi som rådde under studien och som medförda strikta restriktioner för fysiska möten Deltagarna hade mer eller mindre datorvana och stod inte helt utan möjlighet och förmåga att använda digitala verktyg. Detta innebar en felkälla och urvalet blev inte representativt för åldersgruppen.

I frågeformuläret som användes och i information om studien introducerades läsaren till studien. Läsaren uppmärksammades på att deltagandet var helt frivilligt, att deltagaren kunde hoppa över vissa frågor, välja att inte lämna in det ifyllda frågeformuläret och att det när som helst gick att avbryta att svara på frågor genom att stänga ner webbläsaren. Information gavs också om att deltagarna lämnade sina svar anonymt och att den information de lämnat endast skulle komma att användas i den aktuella studien. Kontaktuppgifter till studiens författare och handledare lämnades liksom att studien skulle komma att publiceras i högskolans databas och vara digitalt sökbar på Google etc. Informationen gavs med hänsyn till aktuella forskningsetiska principer såsom informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2017). Ett etiskt problem var att frågor kring livssituationen kunde framkalla känslor hos deltagarna som de inte var förberedda på. Genom att introducera deltagarna till frågornas art minskade risken.

Tabell 1 *Demografi*

	<i>n</i>	%
<i>Ålder</i>		
>75	70	(49.3%)
≤ 75	72	(50.7%)
<i>Kön</i>		
man	39	(27.3%)
kvinn	104	(72.7%)
<i>Utbildning</i>		
grundskola, yrkesskola, gymnasium	64	(44.4%)
högskola/universitet	80	(55.6%)

Instrument

Deltagare i studien fick svara på frågor i ett webbaserat frågeformulär. Frågeformuläret inleddes med missivbrevet (se Bilaga 1). Därefter följde instruktion och frågor i frågeformuläret (se Bilaga 2). I den första delen av frågor ställdes bakgrundsfrågor därefter om användning av informationsteknologi och mått på förmågan att hantera tillvaron. För att underlätta för deltagare gavs 5 svarsalternativ på samtliga frågor där färdiga svarsalternativ gavs.

Demografiska variabler: Kön, ålder samt högst uppnådda utbildningsnivå mättes. Kön hade svarsalternativen man, kvinna, annat och vill ej uppge. Ålder fick deltagaren ange genom att skriva in sin ålder med siffror. Ålder dikotomiserades efter medelvärde (se tabell 1 för antal deltagare och andelen av totala antalet för respektive åldersgrupp). Högst uppnådda utbildningsnivå hade svarsalternativen grundskola, folkskola eller motsvarande; yrkesexamen eller motsvarande; studentexamen eller motsvarande; högskoleexamen eller examen från högre universitetsutbildning samt vet ej. Motsvarande svarsfrekvenser var $n=20$ (13.9%), $n=14$ (9.7%), $n=30$ (20.8%), $n=79$ (54.9%) samt $n=1$ (0.7%). Högst uppnådda utbildning dikotomiserades efter frekvens med brytpunkt vid studentexamen eller motsvarande (se tabell 1 för antalet deltagare och andelen av totala antalet för respektive utbildningsnivå).

Tidigare datoranvändning: Frågan om deltagaren hade datorvana från tidigare yrkesliv hade svarsalternativ ja respektive nej.

Användning av informationsteknologi. Frågorna ställdes om tillgång och erfarenhet av användning av informationsteknologi. Frågor om erfarenheter bestod av frågor om hur ofta deltagarna använde ett urval av de internetbaserade applikationer som var mest använda i Sverige under år 2020 (Internetstiftelsen, 2020a). Inspiration till dessa frågor hämtades från Internetstiftelsens frågeformulär (Internetstiftelsen, 2020b). Frågorna var öppna att använda vilket bekräftades vid kommunikation med Internetstiftelsen (personlig kommunikation, 24 mars 2021). I studien användes tre variabler för att mäta tillgång och erfarenhet av att använda informationsteknologi.

Tillgång. Frågan som ställdes var om deltagarna hade tillgång till egen mobiltelefon, respektive tillgång till dator eller surfplatta i hushållet. Svarsalternativ sträckte sig från 1=aldrig till 5=dagligen. Variabeln

dikotomiserades utifrån frekvens med brytpunkten 4 (se tabell 2 för frekvenser av variabeln för tillgång).

Legitimation. Frågan ställdes om hur ofta deltagarna använde digital legitimation såsom Mobilt BankID eller digital betalösning såsom Swish. Svartalternativ sträckte sig från 1=aldrig till 5=dagligen. Variabeln dikotomiserades utifrån frekvens med brytpunkten 4 (se tabell 2 för frekvenser av variabeln för användning av legitimation).

Kommunikation. Frågan ställdes om hur ofta deltagarna använde digitala kommunikationshjälpmedel såsom elektroniska meddelanden (e-post), SMS respektive digitala samtal med rörlig bild. Svartalternativ sträckte sig från 1=aldrig till 5=dagligen. Variabeln dikotomiserades utifrån frekvens med brytpunkten 4 (se tabell 2 för frekvenser av variabeln för användning av kommunikation).

Bemästra: Indexet mätte det samlade medelvärdet av; yttre och inre kontroll; generell tro på den egna förmågan och känsla av sammanhang där variabeln för yttre kontroll reverserades. Cronbachs alfa = 0.78.

Inre respektive yttre kontroll. Frågor som mätte inre respektive yttre kontroll hämtades från en generell indikator (Parada, 2006; Marsh m.fl., 2011). Verktyget bestod av 8 påståenden där 4 mätte inre kontroll och fyra yttre kontroll. Svartalternativen sträckte sig från 1 - 6 på en Likert skala. Författarna Roberto Parada (personlig kommunikation, 14 mars 2021) och Herb Marsh (personlig kommunikation, 7 mars 2021) kontaktades och gav tillåtelse att använda frågor ur skalan i studien. Påståendena översattes till svenska. Två av dessa valdes ut, en fråga som mätte inre och en som mätte yttre kontroll. Exempel på påståenden var ”De flesta bra saker som händer mig är resultatet av mina egna handlingar” (inre) och ”Min framtid är mestadels i händerna på andra” (yttre). Svartalternativen sträckte sig från 1=stämmer inte alls till 5=instämmer helt.

Generell tro på den egna förmågan mättes med en konstruerad fråga utifrån teorin om upplevd självförmåga (Bandura, 1982, 1997). Frågan löd ”Jag löser ofta de uppgifter jag ställs inför för att uppnå det jag vill”. Svartalternativen sträckte sig från 1=stämmer inte alls till 5=instämmer helt.

Känsla av sammanhang. För att mäta känsla av sammanhang användes frågor ur en skala som Lundberg och Nyström (1995) har tagit fram. Skalan bestod av tre frågor som fångade de tre dimensionerna i känsla av sammanhang. Svartalternativen sträckte sig från 1 - 3 på en Likert skala. Exempel på fråga var ’Brukar du känna att saker som händer dig i ditt dagliga liv är svåra att förstå?’. Författaren Olle Lundberg kontaktades och gav sin tillåtelse att använda frågorna i studien (personlig kommunikation, 9 mars 2021). Svartalternativen sträckte sig från 1=stämmer inte alls till 5=instämmer helt. Indexet för känsla av sammanhang skapades som det samlade medelvärdet av de tre frågor som mätte dimensionerna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet där svaren på frågan om begriplighet reverserades. Cronbachs alfa = 0.63.

Öppen fråga. Frågeformuläret avslutades med öppen fråga. ”Har du egna förslag på vad man ska göra för att alla ska kunna ta del av digitaliseringen?” För att underlätta kategorisering av svar begränsades svarsmöjligheten till 100 fria tecken.

Procedur

Intresseorganisationer för pensionärer kontaktades via mejl till deras officiella mejladresser och informerades om studien i missivbrev 21-03-09 (se Bilaga 3). I brevet ställdes frågan om organisationen ville hjälpa till med studien genom att skicka ut en webbversion av formuläret via ett medlemsutskick och/eller länk på sin hemsida. I uppföljande telefonsamtal till de kontaktpersoner som organisationerna hänvisade till, svarade båda att de ville hjälpa till att distribuera enkäten via status-uppdateringar på sina officiella sidor på Facebook.

En första version av enkäten testades på 12 frivilliga deltagare för att få förslag på förbättringsområden och åtgärda eventuella brister i enkäten. Deltagarna rekryterades ur bekantskapskretsen. Återkopplingen resulterade i att enkäten kompletterades med den öppna frågan. Tid för att svara på enkäten beräknades till 5 minuter.

Missivbrev att lägga ut som statusuppdatering på Facebook inklusive länk till webbenkäten mejlades till organisationerna. En organisation svarade att missivbrevet var för långt för deras statusuppdatering. En kortare text att lägga ut mejlades till båda organisationerna med länk till webbenkäten (se Bilaga 4). En av organisationen föreslog en reviderad text, se Bilaga 5. Texten godkändes efter det att följande text lagt in i Missivbrevet som inledde frågeformuläret ”Tveka inte att kontakta mig om du har några frågor om studien och notera gärna kontaktuppgifterna om du vill komma i kontakt med mig eller min handledare efter det att enkäten är stängd”. Texten lades till av forskningsetisk hänsyn. Organisationen la upp statusuppdateringen som ett inlägg på sin Facebook sida tillsammans med en vinjett. Sidan hade över 90 000 följare.

Det visade sig att en organisation ändrade sig och valde att inte publicera statusuppdateringen. Upprepade försök gjordes för att få information om tidplanen för statusuppdateringen, informera om hur länge enkäten skulle hållas öppen och slutligen för att avsluta och tacka för visat intresse.

Enkäten stängdes efter 9 dagar. Data samlades in anonymt och analyserades.

Statistisk analys

Hypoteserna undersöktes genom att analysera medelvärdesskillnader med hjälp av envägs- och tvåvägs-variationsanalys och icke parametriska tester för oberoende grupper samt Chi²-test. Analysmetoderna hämtades från Navarro och Foxcroft (2019). För att undvika typ I- och typ II-fel i analyserna sattes alfa-värdet till 5%. Variabler dikotomiserades i kontrasterande grupper.

Varianshomogenitet för residualer kontrollerades med Levene's test och normalfördelade residualer kontrollerades med Q-Q plot och Shapiro Wilks test.

Kvantitativ innehållsanalys

Svaren på den öppna frågan delades in i kategorier utifrån det ämne som deltagaren tog upp i sitt svar. De svar som belyste samma ämnesområde kategoriserades till samma kategori. På så sätt kunde sex kategorier urskiljas varav en kategori för svar som inte tydligt kunde kategoriseras. Dessa grupperades in i kategorin övrigt. Det totala antalet svar kvantifierades liksom svaren inom respektive kategori.

Resultat

Resultaten från de analyser som utfördes för att kontrollera om den insamlade data-mängden gav stöd åt hypoteserna redovisades i följande avsnitt. Icke-parametriska tester visar i huvudsak samma resultat som de som presenteras i resultatdelen.

Användning av informationsteknologi

I tabell 2 redovisas hur många deltagare som svarade att de hade tillgång respektive använde digitala verktyg dagligen, varje vecka, varje månad eller aldrig. Den största andelen (97.7%) angav att de hade tillgång till digitala enheter dagligen. Endast en deltagare (0.7%) angav att den hade tillgång mer sällan än varje vecka. Knappt hälften av deltagarna (47.2%) angav att de använde digitala verktyg för legitimation dagligen. Den näst största gruppen (38.2%) angav att de använde dessa verktyg varje vecka. En majoritet (79.9%) angav att de använde digitala verktyg för kommunikation dagligen och av övriga angav de flesta (14.6%) att de använde sådana verktyg varje vecka.

Tabell 2 Användning av informationsteknologi, frekvenser

	<i>n</i>	%
<i>Tillgång</i>		
1.aldrig	-	-
2.någon gång	1	(0.7%)
3.varje månad	-	-
4.varje vecka	3	(2.1%)
5.dagligen	140	(97.2%)
<i>Legitimation</i>		
1.aldrig	13	(9.0%)
2.någon gång	3	(2.1%)
3.varje månad	5	(3.5%)
4.varje vecka	55	(38.2%)
5.dagligen	68	(47.2%)
<i>Kommunikation</i>		
1.aldrig	4	(2.8%)
2.någon gång	3	(2.1%)
3.varje månad	1	(0.7%)
4.varje vecka	21	(14.6%)
5.dagligen	115	(79.9%)

Har tillgång, legitimation och kommunikation samband med bemästringsförmågan

I tabell 3a redovisas medelvärden och standardavvikelse för variablerna tron på den egna förmågan, inre och yttre kontroll, känsla av sammanhang samt att bemästra utifrån om deltagare angett att de hade tillgång till digitala enheter ej dagligen eller dagligen och om deltagare angett att de använde digitala verktyg för legitimation och kommunikation ej dagligen eller dagligen. I tabell 3b redovisas resultat från variansanalyser för dessa variabler utifrån tillgång och användning.

De som svarade att de inte hade tillgång till digitala enheter eller inte använde digitala verktyg för legitimation och kommunikation dagligen rapporterade generellt lägre medelvärden för variablerna tron på den egna förmågan; inre och yttre kontroll; känsla av sammanhang samt att bemästra, jämfört med de som rapporterade daglig tillgång eller användning. Dessa skillnader i medelvärden var små.

Tillgång. De som svarade att de ej hade daglig tillgång till digitala enheter rapporterade lägre medelvärde för variablerna tron på den egna förmågan; inre och yttre kontroll; känsla av sammanhang samt att bemästra, jämfört med de som rapporterade daglig tillgång. Endast variabeln för yttre kontroll visade signifikant skillnad för de som ej hade daglig tillgång respektive de som hade daglig tillgång $F(1, 138) = 4.99, p = .03, \eta^2 = 0.04$ (se tabell 3b). Den insamlade datamängden gav därför ej stöd åt hypotes 1 att äldre som har god tillgång till digitala enheter upplever att de har bättre förutsättningar att bemästra sin tillvaro än personer med begränsad tillgång.

Legitimation. Avseende användning av digital legitimation visade variansanalys att skillnaderna i medelvärden inte var signifikanta för någon av variablerna tron på den egna förmågan; inre och yttre kontroll; känsla av sammanhang samt att bemästra, mellan de som angav ej daglig respektive daglig användning av digital legitimation. Den insamlade datamängden gav därför ej stöd åt hypotes 2 att äldre som använder digital legitimation upplever att de har bättre förutsättningar att bemästra sin tillvaro än personer med begränsad användning.

Kommunikation. Variansanalys visade att skillnader i medelvärden för variablerna; tron på den egna förmågan, inre och yttre kontroll, känsla av sammanhang och att bemästra för de deltagare som angett ej daglig användning av digital kommunikation jämfört med de som angett daglig användning av digital kommunikation endast var signifikant för variabeln yttre kontroll $F(1, 138) = 4.87, p = .03, \eta^2 = 0.03$ (se tabell 3b). Variansanalys visade också tendens till skillnad av användning av digital kommunikation på medelvärden för att bemästra (se tabell 3b). Den insamlade datamängden gav ej stöd åt hypotes 3 att äldre som använder digital kommunikation upplever att de har bättre förutsättningar att bemästra sin tillvaro än personer med begränsad användning.

Tabell 3a *Medelvärden och standardavvikelse för tron på den egna förmågan [Self-efficacy], inre kontroll, yttre kontroll, känsla av sammanhang [KASAM] samt bemästra utifrån användning av informationsteknologi*

	<u>Self-efficacy</u>		<u>Inre kontroll</u>		<u>Yttre kontroll</u>		<u>KASAM-index</u>		<u>Bemästra</u>	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Tillgång</i>										
ej dagligen	4.33	0.58	4.00	1.00	2.33	0.58	3.44	0.96	3.50	0.29
dagligen	4.27	0.70	4.02	0.80	3.82	1.15	3.85	0.66	3.95	0.62
<i>Legitimation</i>										
ej dagligen	4.16	0.67	3.99	0.83	3.67	1.19	3.80	0.67	3.88	0.62
dagligen	4.39	0.71	4.06	0.78	3.93	1.12	3.89	0.68	4.00	0.60
<i>Kommunikation</i>										
ej dagligen	4.12	0.71	4.0	0.98	3.35	1.41	3.67	0.72	3.74	0.70
dagligen	4.31	0.69	4.03	0.76	3.89	1.08	3.88	0.66	3.99	0.59

Tabell 3b ANOVA för tron på den egna förmågan [Self-efficacy], inre kontroll, yttre kontroll, känsla av sammanhang [KASAM] samt bemästra utifrån tillgång till och användning av informationsteknologi. Inre kontroll och bemästra redovisas på raderna 2, 4 och 6 på grund av bortfall i svaren.

	<u>Self-efficacy</u>			<u>Inre kontroll</u>			<u>Yttre kontroll</u>			<u>KASAM-index</u>			<u>Bemästra</u>		
	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
<i>Tillgång</i>															
1. ANOVA F(1, 138)	0.02	.88	<0.01				4.99	.03	0.04	1.08	.30	0.01			
2. ANOVA F(1, 137)				<0.01	.96	<0.01							1.58	.21	0.01
<i>Legitimation</i>															
3. ANOVA F(1, 138)	3.66	.06	0.03				1.69	.20	0.01	0.52	.47	<0.01			
4. ANOVA F(1, 137)				0.29	.59	<0.01							1.45	.23	0.01
<i>Kommunikation</i>															
5. ANOVA F(1, 138)	1.60	.21	0.01				4.87	.03	0.03	2.22	.14	0.02			
6. ANOVA F(1, 137)				0.02	.88	<0.01							3.33	.07	0.02

Skillnader i användning av informationsteknologi och bemästringsförmåga på grund av demografiska faktorer

I tabell 4a redovisas medelvärden och standardavvikelse för tillgång till informationsteknologi samt användning av digitala verktyg för legitimation och kommunikation utifrån de dikotomiserade grupperna ålder, kön och utbildningsnivå. I tabell 4b redovisas resultat från variansanalyser för dessa variabler utifrån samma grupper.

Ålder. Medelvärden för tillgång visade att deltagare som uppgav att de var 75 år eller yngre också angav att de hade mer frekvent tillgång till digitala enheter än de som var äldre än 75 år. Variansanalys visade att medelvärdeskillnaden mellan åldersgrupperna i tillgång inte var signifikant. Även medelvärden för användning av digitala verktyg för legitimation visade att deltagare som uppgav att de var 75 år eller yngre också angav att de mer frekvent använde digitala verktyg för legitimation än de som var äldre än 75 år. Variansanalys visade att skillnaden i medelvärden mellan åldersgrupperna i användning av legitimation, inte var signifikant. Avseende rapporterad användning av digitala verktyg för kommunikation visade resultatet ingen skillnad mellan åldersgrupperna.

Kön. Medelvärden för tillgång visade att kvinnor uppgav att de hade något mer daglig tillgång till digitala enheter än män. Variansanalys visade att medelvärdeskillnaden mellan könen i tillgång inte var signifikant. Även medelvärden för användning av digitala verktyg för legitimation visade att kvinnor angav att de använde digitala verktyg för legitimation dagligen mer än män. Variansanalys visade att skillnaden i medelvärden mellan könen i användning av legitimation, inte var signifikant. Avseende rapporterad användning av digitala verktyg för digital kommunikation visade medelvärden för könen att kvinnor angav att de använde digital kommunikation mer frekvent än vad män angav (se tabell 4a). Variansanalys visade en signifikant medelvärdeskillnad mellan könen i användning av digital kommunikation $F(1, 141) = 5.06, p = .03, \eta^2 = 0,04$ (se tabell 4b). Analysen mötte antaganden om varianshomogenitet och normalitet.

Utbildning. Medelvärden för tillgång visade att de som uppgav att de hade högskoleutbildning eller motsvarande också angav att de hade mer frekvent tillgång till digitala enheter än de som uppgav att de hade utbildning t.o.m. gymnasiet. Variansanalys visade att medelvärdeskillnaden mellan utbildningsnivåerna i tillgång inte var signifikant. Även medelvärden för användning av digitala verktyg för legitimation visade att deltagare som uppgav att de hade högskoleutbildning eller motsvarande också angav att de mer frekvent använde digitala verktyg för legitimation än de som uppgav att de hade utbildning t.o.m. gymnasiet. Resultat från variansanalys visade att denna skillnad i medelvärden inte var signifikant.

Avseende rapporterad användning av digitala verktyg för kommunikation visade medelvärden för utbildningsnivåerna att deltagare som uppgav att de hade högskoleutbildning eller motsvarande också angav att de mer frekvent använde digitala verktyg för kommunikation än de som uppgav att de hade utbildning t.o.m. gymnasiet (se tabell 4a).

Variansanalys visade en signifikant medelvärdeskillnad mellan utbildningsnivåerna, i användning av digital kommunikation $F(1, 142) = 4.69, p = .03, \eta^2 = 0.03$ (se tabell 4b). Analysen mötte antaganden om varianshomogenitet och normalitet.

Demografiska faktorer och bemästra. Det rapporterade medelvärdet för att bemästra var högre för de som uppgett att de var 75 år eller yngre än för de som uppgett att de var äldre än 75 år. Kvinnor hade ett högre rapporterat medelvärde för att bemästra än män. De som uppgett att de hade högskoleexamen eller motsvarande hade ett högre rapporterat medelvärde för att bemästra än de som uppgett att de hade utbildning t.o.m. gymnasiet. Variansanalys visade att ingen av dessa skillnader i medelvärden för att bemästra var signifikant.

Tabell 4a *Medelvärden och standardavvikelse för tillgång, legitimation, kommunikation och bemästra utifrån ålder, kön och utbildning,*

	<u>Tillgång</u>		<u>Legitimation</u>		<u>Kommunikation</u>		<u>Bemästra</u>	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Ålder</i>								
>75	4.94	0.38	4.00	1.29	4.69	0.75	3.88	0.63
≤75	4.99	0.12	4.28	1.01	4.69	0.82	3.99	0.60
<i>Kön</i>								
man	4.92	0.48	3.90	1.43	4.41	1.19	3.93	0.58
kvinnor	4.97	0.17	4.22	1.07	4.76	0.65	3.95	0.63
<i>Utbildning</i>								
t.o.m. gymnasium	4.92	0.41	3.97	1.31	4.50	1.11	3.92	0.65
högskola, universitet	4.99	0.11	4.25	1.06	4.80	0.49	3.96	0.59

Tabell 4b *ANOVA för tillgång, legitimation, kommunikation och bemästra utifrån ålder, kön och utbildning. Bemästra redovisas på separata rader i tabellen på grund av bortfall i svaren.*

	<u>Tillgång</u>			<u>Legitimation</u>			<u>Kommunikation</u>			<u>Bemästra</u>		
	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
<i>Ålder</i>												
ANOVA F(1, 140)	0.86	.35	0.01	2.06	.15	0.01	<0.01	.95	<0.01			
ANOVA F(1, 136)										1.07	.30	0.01
<i>Kön</i>												
ANOVA F(1, 141)	0.79	.38	0.01	2.14	.14	0.02	5.06	.03	0.04			
ANOVA F(1, 136)										0.04	.85	<0.01
<i>Utbildning</i>												
ANOVA F(1, 142)	1.87	.17	0.01	2.03	.16	0.01	4.69	.03	0.03			
ANOVA F(1, 137)										0.14	.71	<0.01

Att ha arbetat med datorer. Resultatet redovisas endast i text. Tidigare datoranvändning i yrket visade en signifikant effekt på att bemästra, $F(1, 136) = 10.2$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.07$ med högre medelvärde ($M = 4.02$, $SD = 0.52$) för de som uppgav att de arbetat med datorer än de som uppgav att de inte gjort så ($M = 3.60$, $SD = 0.85$).

Deltagare som uppgav att de arbetat med datorer i yrket rapporterade högre medelvärde för tillgång till digitala enheter ($M = 4.98$, $SD = 0.13$) än de som uppgav att de inte arbetat med datorer i yrket ($M = 4.85$, $SD = 0.60$), $F(1, 141) = 4.65$, $p = .03$, $\eta^2 = 0.03$.

De som uppgav att de arbetat med datorer i yrket rapporterade högre medelvärde för användning av verktyg för digital kommunikation ($M=4.86$, $SD = 0.35$) än de som uppgav att de inte arbetat med datorer i yrket ($M=3.81$, $SD=1.55$). Denna medelvärdesskillnad mellan grupperna var signifikant, $F(1, 141) = 44.60$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.24$.

Uppföljande chi2-test för test av samband mellan att ha arbetat med datorer och tillgång samt användning av informationsteknologi visade endast ett signifikant samband. Det var sambandet mellan användning av dator i arbetslivet och användning av digitala verktyg för kommunikation $\chi^2(1)=16.0$, $p<.01$. Av de deltagare som uppgav att de inte arbetat med datorer uppgav färre, $n=14$ än förväntat, $n=21.5$ att de använde digitala kommunikationsverktyg dagligen. De som uppgav att de arbetat med datorer och rapporterade att de använde digital kommunikation var fler, $n=100$ än förväntat, $n=92.5$. Resultatet visade att tidigare arbete med dator hade samband med användning av digital kommunikation

Hur påverkas bemästra av demografiska faktorer, tidigare erfarenhet av att ha arbetat med datorer och utnyttjande av informationsteknologi?

Resultat från tvåvägs ANOVA mellan dikotomiserade kategorier av demografiska faktorer, tidigare arbete med datorer samt tillgång till och användning av informationsteknologi (se bilaga 7) visade i huvudsak icke-signifikanta effekter på att bemästra.

Efter kontroll av varianshomogenitet kvarstod följande signifikanta effekter. Dessa var huvudeffekter av att ha arbetat med datorer i analyser tillsammans med kategori för användning av digital legitimation $F(1, 134) = 11.25$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.07$ och användning av digital kommunikation $F(1, 134) = 10.93$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.07$. Signifikanta huvudeffekter fanns också från användning av digital legitimation $F(1, 134) = 5.55$, $p = .02$, $\eta^2 = 0.04$ och kön; användning av digital legitimation $F(1, 134) = 4.13$, $p = .04$, $\eta^2 = 0.03$ och att ha arbetat med datorer samt för användning av digital kommunikation $F(1, 134) = 4.92$, $p = .03$, $\eta^2 = 0.04$ och kön. Resultatet visade också signifikanta interaktionseffekter på att bemästra mellan deltagare som angav att de hade arbetat med datorer och användning av digital kommunikation $F(1, 134) = 4.84$, $p = .03$, $\eta^2 = 0.03$, mellan kön och utbildning $F(1, 134) = 3.91$, $p = .05$, $\eta^2 = 0.03$ samt mellan kön och användning av digital legitimation $F(1, 134) = 8.23$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.06$.

Resultatet visade signifikanta skillnader som gav stöd åt hypotes 4. Det finns skillnader i användning av informationsteknologi och i bemästringsförmåga utifrån demografiska faktorer och av att ha arbetat med datorer tidigare samt interaktionseffekter mellan demografiska faktorer och av att ha arbetat med datorer tidigare samt användning informationsteknologi på bemästringsförmåga.

Kvantitativ innehållsanalys

På den öppna frågan: "Har du egna förslag på vad man ska göra för att alla ska kunna ta del av digitaliseringen?" svarade 76 deltagare. Deltagarnas svar delades in i sex kategorier.

Utbildning och stöd. Antal svar inom denna kategori var 44. Majoriteten av de som svarade efterfrågade anpassad utbildning och tillgång till praktisk hjälp för äldre. Flera efterlyste insatser från kommunerna. Flera menade att utbildning och stöd ska erbjudas utan kostnad för äldre. Exempel på svar i denna kategori var "Tillgängliga kurser för oss äldre i alla kommuner".

Frivillighet. Antal svar inom denna kategori var 10. Svaren betonade vikten av att få välja själv om man vill använda digitala verktyg eller inte och att det inte kan vara en skyldighet att vara digitaliserad. Deltagarna lyfte fram att digitaliseringen ska bygga på frivillighet och att personer som inte kan eller vill använda digitala verktyg måste kunna hantera sitt liv på andra alternativa sätt. Exempel på svar i denna kategori var "Gör digitaliseringen frivillig. Den ska vara en rättighet, ingen skyldighet".

Ekonomisk hjälp. Antal svar i denna kategori var 8. Ekonomiska bidrag och subventioner till inköp av utrustning, utbildning, drift, abonnemang efterfrågades i svaren. Någon svarade att äldre med låg pension ska få bidrag till teknik och någon tog upp att det finns pensionärer som inte har ekonomiska möjligheter att förnya sina digitala hjälpmedel. Exempel på svar i denna kategori var "Ge ekonomiska förutsättningar för inköp, drift och abonnemang hos leverantörer. Alla har inte råd."

Säkerhet. Antalet svar i denna kategori var 3. De tog upp att säkerhetsaspekten är viktig och att rädsla påverkar delaktigheten. Exempel på svar i denna kategori var "Säkerheten viktigt".

Tillgång. Antalet svar i denna kategori var 2. I ett svar efterlystes internetuppkoppling på boenden och i ett annat svar tillgång till smarta telefoner. Exempel på svar i denna kategori var "Alla borde ha en smart telefon".

Övrigt. Antalet svar i denna kategori var 9. Några av deltagarna tog upp attityder i sina svar som att vara nyfiken, orädd och intresserad. Någon svarade att det är svårt att få med alla medan någon menade att den själv tillhör de som är digitaliserade. Exempel på svar i denna kategori var "Intresse och nyfikenhet är en bra början. Inte vara rädd. Börja inte med att säga: "Jag kan inte".

Diskussion

I föreliggande studie undersöks om tillgång till och användning av digital informationsteknologi påverkar äldre personers förmåga att bemästra sin tillvaro. Studien undersöker även om det finns skillnader i användning av informationsteknologi och i bemästringsförmåga utifrån ålder, kön, utbildningsnivå och av att ha arbetat med datorer tidigare samt interaktionseffekter mellan ålder, kön, utbildningsnivå och av att ha arbetat med datorer tidigare och informationsteknologi och dess inverkan på bemästringsförmåga. Förmågan mäts i en indexvariabel, att bemästra som utgår från teorier om tron på den egna förmågan; inre och yttre kontroll samt känsla av sammanhang. Deltagare i studien använder informationsteknologi frekvent. I huvudsak visas få och små signifikanta effekter. Att ha arbetat med datorer i sitt yrkesverksamma liv visar sig vara en nyckelfaktor för de effekter som är signifikanta i studien. De som anger att de gjort så redovisar signifikant högre bemästringsförmåga och använder digital kommunikation i högre grad än de som anger att de inte arbetat med datorer.

Samband mellan tillgång till digitala enheter och bemästringsförmågan

De allra flesta deltagare anger att de har daglig tillgång till digitala enheter. Forskning visar att det finns en stor grupp personer över 65 år som inte har tillgång till informations- och kommunikationsteknologi (Olsson m.fl., 2019a). Föreliggande studie når varken denna grupp och representerar inte heller de som sällan har tillgång till informations- och kommunikationsteknik. Informationen kommer från den minoritet av äldre som tidigare forskning visar har tillgång till och använder digitala hjälpmedel ofta (Olsson & Viscovi, 2020). Här argumenteras för att risken för att bli mindre inkluderade i samhället som tidigare forskning lyft fram (Olsson m.fl., 2019a) är mindre för den grupp av äldre som deltagarna representerar. Medelvärden för bemästringsförmåga är höga och indikerar att deltagarna har en god uppfattning om sin förmåga att hantera tillvaron speciellt sin självförmåga och inre kontroll. Enligt teorin ser de positivt på sin förmåga att klara av utmaningar (Bandura 1982, 1997) och har hög tilltro till att själva styra över händelser i livet (Rotter, 1966). Trots den homogena gruppen visar resultaten på viss skillnad i medelvärden för bemästringsförmåga. De som anger daglig tillgång rapporterar något högre medelvärde för bemästringsförmåga än de som inte anger daglig tillgång. Effekten är låg och skillnaden är inte signifikant. Här argumenteras för att studier med en mer diversifierad grupp skulle ge starkare resultat.

Sammband mellan användning av digital legitimation och bemästringsförmågan

Nära hälften av deltagarna anger att de använder digitala tjänster för legitimation dagligen. Den näst största gruppen anger att de använder legitimation varje vecka. Det tyder på att studien nått den minoritet av äldre som har en bred och frekvent användning av digitala hjälpmedel (Olsson & Viscovi, 2020) och kan sköta viktiga vardagliga ärenden med hjälp av digitala hjälpmedel (Folkhälsomyndigheten m.fl., 2018). Medelvärde för bemästringsförmåga är höga och något högre för de som anger att de använder digital legitimation dagligen

jämfört med de som inte gör så. Effekten är låg och skillnaden är inte signifikant. Även här indikerar medelvärdena på bemästringsförmåga på att deltagarna i studien ser positivt på sin förmåga att hantera sin tillvaro och speciellt sin tilltro till att klara utmaningar (Bandura 1982, 1997) och personligen styra över händelser i livet (Rotter, 1966). En viktig orsak till den positiva synen på att klara utmaningar kan vara de erfarenheter dessa äldre fått genom livet av att klara olika uppgifter (Bandura, 1997).

Samband mellan användning av digital kommunikation och bemästringsförmågan

Majoriteten av deltagarna använder digital kommunikation dagligen. Den näst största gruppen använder digital kommunikation varje vecka. Medelvärden för att bemästra är höga. Effekten på att bemästra utifrån användning av digital kommunikation visar tendens till att de som använder kommunikation dagligen visar högre medelvärde på att bemästra än de som inte gör så. Effekten är liten. Resultatet kan tolkas som att digital kommunikation har större påverkan på upplevelsen att bemästra än vad användning av digital legitimation har. Forskning visar att vänner är än mer viktiga på äldre dagar (Blieszner, 2014). Digital kommunikation är viktig för att upprätthålla kontakt med vänner under den pågående pandemin (Internetstiftelsen, 2020a). Här argumenteras för att digital kommunikation kan bidra till känsla av sammanhang genom att de som kommunicerar digitalt kan få förklaringar till det som händer genom att resonera med andra; ge tilltro till att med andra ha de resurser som krävs för att möta utmaningar och känna en känslomässig meningsfullhet i umgänge med andra (Antonovsky, 2005). Detta bidrar till den generellt höga bemästringsförmågan. Variabeln yttre kontroll ger störst bidrag till de medelvärdesskillnader som visas i bemästringsförmåga och användning av digital kommunikation. Det kan tolkas så att det finns ett visst samband mellan att kommunicera digitalt dagligen och att, i högre grad och för många delar av livet, uppleva att ens livsöde inte ligger utanför ens egen påverkan (Rotter, 1966). Även om majoriteten av deltagarna kommunicerar digitalt varje vecka eller oftare så märks en tendens till skillnad i bemästringsförmåga. En mer diversifierad grupp skulle troligen visa starkare resultat med en större skillnad i tilltro till att bemästra sin tillvaro och styra över det som händer.

Skillnader i bemästringsförmåga beroende på ålder, kön, utbildning och yrkesarbete med datorer och utnyttjande av informationsteknologi

Resultatet visar signifikanta skillnader. Kvinnor använder digital kommunikation mer än män. De som anger att de har högskoleutbildning eller motsvarande anger att de använder digital kommunikation mer än de som anger att de inte har högskoleexamen och de som anger att de arbetat med datorer mer än de som anger att de inte har arbetat med datorer. Färre än förväntat använder digital kommunikation av de som inte har arbetat med datorer. Det ger stöd åt tesen att utformningen av verktygen inte tar hänsyn till att olika grupper av äldre har olika förutsättningarna för att använda digital kommunikation (Rosales & Svensson, 2021). Resultatet stöder också forskning som visar att personer med lägre utbildning har svårare att följa med i den digitala utvecklingen (Lyons m.fl., 2018). Eftersom kontakten med vänner blir viktigare med åldern för äldre

(Blieszner, 2014) och ensamheten kan minska med användning av digitala kommunikationsverktyg (Folkhälsomyndigheten m.fl., 2018) bekräftar denna skillnad i användning att det finns sociala ojämlikheter, som har påverkan på de äldre utifrån hur de använder digital teknik (Nakicenovic m.fl., 2019). Studier visar att digitaliseringen hotar att göra de äldsta mindre inkluderade i samhället (Olsson m.fl., 2019a). Resultaten från föreliggande studie visar däremot inte på signifikanta skillnader i ålder för tillgång till eller användning av informationsteknologi eller på bemästringsförmåga.

Bemästringsförmågan är signifikant högre för de som uppger att de arbetat med datorer regelbundet än för de som uppger att de inte arbetat med datorer. Variablerna för yttre kontroll och känsla av sammanhang visade signifikant effekt. Det kan tolkas så att det finns ett samband mellan de som arbetat med datorer och upplevelse av att, i högre grad och för många delar av livet, uppleva att deras livsöde inte ligger utanför deras egen påverkan (Rotter, 1966). Den högre graden av känsla av sammanhang tolkas i föreliggande studie som att dessa deltagare upplever en högre grad av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i tillvaron. De upplever mer att de har resurser tillgängliga för att möta de svårigheter de ställs inför (Antonovsky, 2005). Eftersom denna grupp också använder digital kommunikation mer argumenteras här för att de har större förutsättningar för att vara aktiva i samhället. Det ger stöd åt forskning som visar att personer mår bra av ett ömsesidigt samspel med samhället (Cutler & Hendricks, 2011). Här argumenteras också för att de som har arbetat med datorer har större förutsättningar att ta till sig nya modeller, funktioner och uppdateringar och bekräftar den forskning som menar att det krävs kvalificerad utbildning och livslångt lärande för att äldre som inte använder Internet så mycket ska ha möjlighet att använda informationsteknologi (Vasilescu m.fl., 2020).

Deltagarnas förslag på åtgärder för att alla ska kunna ta del av digitaliseringen

Majoriteten av deltagarna efterfrågar anpassad utbildning för äldre och tillgång till praktisk hjälp med digitala verktyg. Svaren ger ytterligare stöd åt tesen att livslång utbildning är viktig för att fler grupper av äldre ska ha möjlighet att använda informationsteknologin (Vasilescu m.fl., 2020). Deltagare betonar frivilligheten, att själv kunna få välja om man vill använda digitala verktyg eller inte. Att ge ekonomiska förutsättningar för äldre att använda digitala hjälpmedel efterfrågas. Det bekräftar den oro för ekonomiska ojämlikheter som digitaliseringen kan leda till (Nakicenovic m.fl., 2019).

Metoddiskussion

Begränsningar och antaganden En väsentlig begränsning i föreliggande studie som påverkar resultatet är att det under den pågående pandemin inte befanns möjligt att nå personer som inte har tillgång till eller använder digitala verktyg. Att deltagare rekryteras via en webbenkät innebär att äldre som saknar datorvana inte nås. En forskningsdesign som når mer diversifierade grupper av äldre med större variation i användning, som till exempel en väntrumsundersökning, hade troligen visat på starkare skillnader mellan de som använder digitala hjälpmedel och de som sällan eller aldrig gör det. Förutsättningarna för att göra en väntrums undersökning undersöktes initialt och befanns inte genomförbart.

Insamlat data har skevhet i variablerna för tillgång till och användning av informationsteknologi. För att visa på likheterna i informationen om tillgång och användning mellan olika demografiska grupper presenteras informationen i tabell 4a.

Signifikant resultat från icke-parametriskt Chi²-test presenteras för tillgång och användning. Informationen i variablerna för tillgång och användning dikotomiserades för att uppnå en mer balanserad design i analyser av att bemästra. Även informationen i den dikotomiserade variabeln för tillgång är skev och värdet av analyserna med denna variabel ifrågasätts. Om frågan om tillgång hade ställts mer detaljerat, till exempel om tillgång till mer eller mindre uppdaterad utrustning så hade förutsättning funnits för en jämnare fördelning mellan grupper med större skillnader i resultat.

Antalet deltagare i föreliggande studie bedöms vara tillräckligt stort för att antaganden om varianshomogenitet d.v.s. att grupperna kommer från populationer med samma varians och att antagande om normalfördelade residualer i övrigt är uppfyllt. Antagande om oberoende observationer antas uppfyllt. Det finns inget medvetet samband mellan svar från olika deltagare. Korrelationer mellan de oberoende variablerna ålderskategori, utbildningskategori, tillgångskategori, legitimationskategori och kommunikationskategori är svaga, $r < ,3$

Föreliggande studie visar inga signifikanta skillnader i ålder även om medelvärdeskillnader mellan åldersgrupper visas. Att skillnaderna inte är större kan förklaras av att studien inte nådde de allra äldsta över 90 år.

En källa till potentiella bias var att enkäten kunde besvaras flera gånger från samma enhet. Det gav olika deltagare möjlighet att svara från samma enhet liksom möjlighet för deltagare att se missivbrev och enkät även efter det att deltagare skickat in sina svar men det riskerade att samla in svar från samma deltagare flera gånger. Risker bedöms dock som liten.

Ett dilemma vid enkätens utformning var att hålla den kort så att deltagarna svarar på frågorna och samtidigt få relevant information till studien för att kunna visa resultat. Exempelvis användes en fråga i enkäten för att mäta tron på den egna förmågan. Det går därför inte att skilja individer med olika uppfattning om denna tro om sig själva inom olika områden och svårighetsgrader. Studien förlitar sig på självskattning som är beroende av vad deltagare påverkas av i den stund de svarar. Det kan röra sig om vad deltagare minns och hur relevanta de minnena är. Det känslomässiga tillståndet en individ befinner sig i kan också färga av sig i svaren. Vad en deltagare svarar kanske inte heller överensstämmer med deltagarens verkliga uppfattning. Dessutom har forskning visat att det är svårt att samtidigt vara den som bedömer och den som bedöms (Bandura, 1997).

För att genomföra de analyser som redovisas i studien dikotomiserades skevt data. Känsligheten i informationen från den insamlade datamängden från variablerna minskar när flera nivåer på ordinala skalor och på den kontinuerliga skalan grupperas i två kategorier. Nyanserna i deltagarnas svar försvinner.

Vid kategorisering av variabeln utbildning kom av tekniska skäl ett svar, (0.7%) från en deltagare som svarat "vet ej" att tillhöra kategorin högskola. Detta påverkar frekvenstabellen i tabell 1 men bedömdes inte påverka resultatet av analyserna.

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet. Test med Cronbachs's alfa visar att frågor som mäter bemästringsförmågan har god intern reliabilitet och validitet. Alla frågor som rör bemästringsförmåga bidrar positivt till alfa-värdet.

Korrelationer mellan frågorna ligger i ett acceptabelt intervall, $16 \leq r \leq 57$. Frågorna bedöms ha god begreppsvaliditet. De frågor som mäter inre och yttre kontroll samt känsla av sammanhang är hämtade från beprövade skalor och väl förankrade i teorin. Frågan om upplevd självförmåga är förankrad i teorin. Interkorrelationsmatris visar likartade nivåer av korrelationer mellan frågorna. Testresultatet ger god prognositet och kan generaliseras till grupper med liknande demografi och användning av informationsteknologi. För grupper med mer diversifierad användning skulle effekterna bli starkare.

Kommentarer på Facebook. Inlägget på Facebook fick kommentarer. Svarsutrymmet på den öppna frågan begränsades till 100 fria tecken för att underlätta kategorisering av svaren. En deltagare påtalade att den ville haft mer utrymme för att svara på den öppna frågan för att utveckla sitt svar och därför redovisas innehållet i kommentarerna här.

Några protesterade mot att undersökningen inte nådde de stora flertalet äldre som inte har tillgång till digitala enheter och kunskap i hur man använder digitala verktyg eller möjlighet att använda dessa. Någon gav exempel att man kan vara rädd för tekniken eller har nedsatt synförmåga eller ha andra begränsningar som gör att man inte kan svara. Kommentarer betonade vikten av att få in svar från de som inte har digitala verktyg om man vill belysa utanförskapet. En kommenterade att hon svarat utifrån sig själv och att svaren skulle blivit helt annorlunda om hon svarat utifrån sin man som har funktionsnedsättning. Några föreslog att enkäten skulle skickas ut per post med svarskuvert. Någon tyckte att den skulle skickas med post till ett statistiskt korrekt urval en annan att den skulle skickas ut med den tryckta medlemstidningen. Andra resonerade kring kostnaderna för sådana utskick och någon undrade ifall det skulle vara värt pengarna.

Någon ifrågasatte om de är förenligt med ett humant samhälle att utestänga en grupp. Man betonade att alla inte vill, inte är intresserade av eller har råd med digitala verktyg. I flera kommentarer argumenterade deltagarna för att det är viktigt att det finns alternativa analoga lösningar för att inte utestänga många från att delta i samhället och ha tillgång till servicefunktioner.

En del kommentarer gav uttryck för att man kände sig tvingad till digitalisering och ville protestera mot det. Någon tyckte att enkäten var vinklad och att det bottnar i ett felaktigt tankesätt som går ut på att all utveckling är bra bara för att den sker. Någon tyckte att den öppna frågan var manipulativ genom att den förutsatte att digitaliseringen är oundviklig och ville tillbakavisa enkäten. Inlägget på Facebook fick drygt 50 gilla-markeringar.

Kommentarerna och gilla-markeringarna visade på att inlägget väckt känslor. Författaren tillsammans med handledaren för föreliggande studie svarade på kommentarerna i ett gemensamt inlägg. Svaret beskrev att studien medvetet inte når den grupp som inte är digitaliserad, att datainsamlingen inte kunde göras på annat sätt på grund av Corona och att fokus i uppsatsen inte kommer att ligga på att digitaliseringen enbart är positiv, utan på att den är ett problem och en komplex fråga. Se Bilaga 6.

Slutsats

Deltagare i studien upplever god förmåga att bemästra sin tillvaro. Studien når i huvudsak den grupp av äldre personer som använder digitala hjälpmedel frekvent. I denna homogena grupp framkommer i huvudsak inga signifikanta

skillnader i bemästringsförmåga utifrån användning av digitala hjälpmedel och demografiska faktorer. En nyckelfaktor i de signifikanta skillnader som trots allt framkommer är erfarenheten av att regelbundet ha arbetat med datorer i sitt yrkesverksamma liv. De som inte har arbetat med datorer i sitt yrkesverksamma liv har sämre förutsättningar för att uppleva att de bemästrar tillvaron. Eftersom signifikanta skillnader finns i en så homogen grupp som de som deltagit i föreliggande studie tyder det på att skillnaderna är betydligt större i en mer diversifierad grupp av äldre personer. Digitaliseringen riskerar därmed att tappa äldre och lågutbildade (Vasilescu, m.fl.,2020). Resultatet stöds delvis av tidigare forskning . Ambitionen är att kunskapen kan bidra till bättre underlag vid beslut om digitalisering som påverkar äldre personers vardag. Framtida studier bör rikta sig till fler äldre med större olikheter i användning av informationsteknologi och även nå de allra äldsta. När restriktioner på grund av pandemin lättar kan en väntrumsundersökning visa starkare resultat.

Tack

Jag vill varmt tacka min handledare Cornelia Wulff för professionell handledning genom hela arbetet med denna studie från första idé till sista punkt i uppsatsen. Hennes handledning har varit tydlig, tålmodig och tillgänglig.

Ulrika Holmbring

Referenser

- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. (M. Elfstadius, Övers., 2 uppl.). Natur och Kultur. (Originalutgåvan publicerad 1987)
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122>
- Bandura, A. (1997) *Self-efficacy: The Exercise of Control*. W.H. Freeman.
- Bican, P.M., & Brem, A. (2020). Digital Business Model, Digital Transformation, Digital Entrepreneurship: Is There A Sustainable “Digital”? *Sustainability*, 12(13), Artikel 5239. <https://doi.org/10.3390/su12135239>
- Bleizner, R. (2014). The worth of friendship: Can friends keep us happy and healthy? *Generations*, 38(1), 24- 30.
- Cutler, S., Hendricks, J., & O’Neil, G. (2011). Civic engagement and aging. I R.H. Binstock & L.K. George (Red.), *Handbook of aging and the social sciences* (7 uppl., s.221- 233). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-380880-6.00016-2>
- Folkhälsomyndigheten. (2020, 22 oktober). *Konsekvenser för personer 70 år och äldre av smittskyddsåtgärder mot covid-19*. Hämtad 26 februari, 2021 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/k/konsekvenser-for-personer-70-ar-och-aldre-av-smittskyddsatgarder-mot-covid-19/>
- Folkhälsomyndigheten, Forte, Socialstyrelsen, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering och Myndigheten för delaktighet (2018). *Digital teknik för social delaktighet bland äldre personer* (Artikelnummer 18063). Hämtad 10 februari, 2021 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/d/digital-teknik-for-social-delaktighet-bland-aldre-personer/>
- Greenwald, A., & Pettigrew, T. (2014). With malice toward none and charity for some: Ingroup favoritism enables discrimination. *American Psychologist*, 69 (7), 669 – 684. <https://doi.org/10.1037/a0036056>
- Internetstiftelsen. (2020a). *Svenskarna och internet 2020*. Hämtad 9 februari, 2021 från <https://svenskarnaochinternet.se/app/uploads/2020/12/internetstiftelsen-svenskarna-och-internet-2020.pdf>
- Internetstiftelsen. (2020b). *Frågeformulär – Rapport Svenskarna och internet 2020*. Hämtad 9 februari, 2021 från <https://svenskarnaochinternet.se/app/uploads/2020/11/internetstiftelsen-frageformular-soi-2020.pdf>
- Levinsson, P. (2021, 15 februari). *Vaccinbokning på telefon välkomnas av äldreorganisationer*. Sveriges Radio Ekot. Hämtad 17 februari, 2021 från <https://sverigesradio.se/artikel/vaccinbokning-pa-telefon-valkomnas-av-aldreorganisationer>
- Linville, P., Fischer, G. W., & Salovey, P. (1989). Perceived distributions of characteristics of in-group and out-group members: Empirical evidence and a computer simulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(2), 165 – 188. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.2.165>

- Lundberg, O., & Nyström Peck, M. (1995). A simplified way of measuring sense of coherence. *European Journal of Public Health*, 5(1), 56-59.
<https://doi.org/10.1093/eurpub/5.1.56>
- Lyons, G., Mokhtarian, P., Dijst, M., & Böcker, L. (2018). The dynamics of urban metabolism in the face of digitalization and changing lifestyles: Understanding and influencing our cities. *Resources, conservation and recycling*, 132(5), 246 – 257.
<https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.07.032>
- Marsh, H. W., Nagengast, B., Morin, A. J. S., Parada, R. H., Craven, R. G., & Hamilton, L. R. (2011). Construct validity of the multidimensional structure of bullying and victimization: An application of exploratory structural equation modeling. *Journal of Educational Psychology*, Vol 103(3), 701-732. <https://doi.org/10.1037/a0024122>
- Nakicenovic, N., Messner, D., Zimm, C., Clarke, G., Rockström, J., Aguiar, A. P., Boza-Kiss, B., Campagnolo, L., Chabay, I., Collste, D., Comolli, L., Gomez-Echeverri, L., Goujon, A., Grubler, A., Jung, R., Kamei, M., Kamiya, G., Kriegl, E., Kuhn, M., Leininger, J., Martin-Shields, C., Mayor-Rodriguez, B., Miller, J., Miola, A., Riahi, K., Maria Schewenius, M., Schmidt, J., Skierka, K., Selomane, O., Uno Svedin, U. & Yillia, P. (2019). *The Digital Revolution and Sustainable Development: Opportunities and Challenges*. The World in 2050 initiative. International Institute for Applied Systems Analysis. <https://doi.org/10.22022/TNT/05-2019.15913>
- Navarro, D. J., & Foxcroft, D. R. (2019), *Learning statistics with jamovi: a tutorial for psychology students and other beginners*. (uppl. 0.70).
<https://doi.org/10.24384/hgc3-7p15>
- Nordqvist, E. (2019). *Delaktighet i en digital tid En fördjupning med förslag* (Diarienummer 19-12347). Digitaliseringsrådet. Hämtad 10 februari, 2021 från https://digitaliseringsradet.se/media/1316/rapport-delaktighet-i-en-digital-tid_dnr19-12347_slutversion.pdf
- Olsson, T., Samuelsson, U., & Viscovi, D. (2019a). At risk of exclusion? Degrees of ICT access and literacy among senior citizens. *Information, Communication & Society*, 22(1), 55-72.
<https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1355007>
- Olsson, T., Samuelsson, U., & Viscovi, D. (2019b). Resources and repertoires: Elderly online practices. *European Journal of Communication*, 34(1), 38–56. <https://doi.org/10.1177/0267323118810852>
- Olsson, T., & Viscovi, D. (2020). Who Actually Becomes a Silver Surfer? Prerequisites for Digital Inclusion. *Javnost - The Public*, 27(3), 230 - 246.
<https://doi.org/10.1080/13183222.2020.1794403>
- Parada, R. H. (2006). School bullying: Psychosocial determinants and effective intervention [Doctoral dissertation, University of Western Sydney].
 ResearchDirect
- Regeringen (2017). *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi* (Diarienummer N2017/03643/D). Hämtad 10 februari, 2021 från
https://www.regeringen.se/49adea/contentassets/5429e024be6847fc907b786ab954228f/digitaliseringsstrategin_slutlig_170518-2.pdf

- Rosales, A., & Fernández-Ardèvol, M. (2020). Ageism in the era of digital platforms. *Convergence*, 26 (5-6), 1074–1087.
<https://doi.org/10.1177/1354856520930905>
- Rosales, A., & Svensson, J. (2021). Perception of age in contemporary tech. *Nordicom Review*, 41(1), 79 -92.<https://doi.org/10.2478/nor-2021-0021>
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80(1), 1 - 28.
<https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2017). *Välfärdsteknik - Digitala verktyg som social stimulans för äldre personer med eller vid risk för psykisk ohälsa*. SBU-rapport nr 268. Hämtad 10 februari, 2021, från <https://www.sbu.se/sv/publikationer/sbu-kartlagger/valfardsteknik--digitala-verktyg-som-social-stimulans-for-aldre-personer-med-eller-vid-risk-for-psykisk-ohalsa>
- Vasilescu, M.D., Serban, A.C., Dimian, G.C., Aceleanu, M.I., & Picatoste, X. (2020). Digital divide, skills and perceptions on digitalisation in the European Union-Towards a smart labour market. *PLoS ONE*, 15(4), 1 - 39.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0232032>
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed* (VR 1708). Hämtad 19 mars från https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf

Bilagor

Bilaga 1 Missivbrev

Hej,

Jag är student vid Kristianstad högskola på kursen Psykologi III och skriver en C-uppsats med rubriken ”Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre?”

Med digitalisering menas processer som innebär en övergång till att använda digital informationsteknologi på bredare front i samhället

Syftet med studien är att undersöka om användning av digital informationsteknik påverkar äldre personers förutsättningar att hantera sin tillvaro i det digitala samhället. I Sverige går övergången fort till att använda digital informationsteknologi på bredare front i samhället. Den pågående pandemin har ökat den utvecklingen. Samtidigt finns det grupper som inte använder digitala hjälpmedel så mycket. Dessa personer har därför inte tillgång till många tjänster som behöver kunna nå ut till dem. Studien vill medvetandegöra detta och peka på konsekvenser för dem som är mer eller mindre uteslutna.

Studien vänder sig till personer i Sverige som är 70 år eller äldre. Deltagare i studien får svara på frågor i en webbenkät som deltagaren öppnar genom att klicka på en länk. Frågorna tar ungefär 5 minuter att svara på. Deltagandet är helt frivilligt. Alla svar är konfidentiella och inga namn på t.ex. organisationer kommer framgå och uppgifterna används bara för att ge statistiska underlag till studien. Den som deltar kan hoppa över vissa frågor eller välja att inte lämna in det ifyllda frågeformuläret. Det går att när som helst avbryta att svara på frågor genom att stänga ner webbläsaren, Uppsatsen publiceras i en databas på högskolan och kommer vara sökbar även på Google etc.Handledare för studien är Cornelia Wulff som nås på e-postadressen extcowu@ext.hkr.se

Tveka inte att kontakta mig om du har några frågor om studien och notera gärna kontaktuppgifterna om du vill komma i kontakt med mig eller min handledare efter det att enkäten är stängd.

Ulrika Holmbring

076 – 8144004

ulrika.holmbring0025@stud.hkr.se

Bilaga 2 Instruktion till frågor och frågor i frågeformuläret

Välkommen,

I frågorna nedan får du några alternativ att välja mellan. Klicka på det alternativ som stämmer bäst med dig.

KÖN:

1. Man
2. Kvinna
3. Annat
4. Vill ej uppge

ÅLDER:

Skriv in din ålder med siffror

Vilken är din högst genomförda utbildning,

1. Grundskola, folkskola eller motsvarande
2. Yrkesexamen eller motsvarande
3. Studentexamen eller motsvarande
4. Högskoleexamen eller examen från högre universitetsutbildning
5. Vet ej

Har du arbetat med datorer regelbundet under ditt yrkesverksamma liv?

1. Ja
2. Nej

Här kommer några frågor om din användning av mobiltelefon, dator och surfplatta.

Har du tillgång till eller använder något eller flera av dessa digitala hjälpmedel: egen mobiltelefon, respektive tillgång till dator eller surfplatta i hushållet,

1. Aldrig
2. Någon gång
3. Varje månad
4. Varje vecka
5. Dagligen

Har du tillgång till eller använder något eller flera av dessa digitala hjälpmedel: Mobilt BankID eller Swish,

1. Aldrig
2. Någon gång
3. Varje månad
4. Varje vecka
5. Dagligen

Har du tillgång till eller använder något eller flera av dessa digitala hjälpmedel: elektroniska meddelanden (e-post), SMS eller digitala samtal med rörlig bild,

1. Aldrig
2. Någon gång
3. Varje månad
4. Varje vecka
5. Dagligen

Här kommer några frågor om hur du ser på din tillvaro. Svartalativen sträcker sig från 1 - 5. Klicka på den siffra mellan 1 och 5 som oftast stämmer med dig.

Min framtid är mestadels i händerna på andra,

1. Stämmer inte alls
2. Stämmer nog inte
3. Varken stämmer eller inte stämmer
4. Instämmer nog
5. Instämmer helt

Det flesta bra saker som händer mig är resultatet av mina egna handlingar,

1. Stämmer inte alls
2. Stämmer nog inte
3. Varken stämmer eller inte stämmer
4. Instämmer nog
5. Instämmer helt

Jag löser ofta de uppgifter jag ställs inför för att uppnå det jag vill,

1. Stämmer inte alls
2. Stämmer nog inte
3. Varken stämmer eller inte stämmer
4. Instämmer nog
5. Instämmer helt

Brukar du ofta se en lösning på problem och svårigheter som andra finner hopplösa,

1. Stämmer inte alls
2. Stämmer nog inte
3. Varken stämmer eller inte stämmer
4. Instämmer nog
5. Instämmer helt

Brukar du känna att ditt dagliga liv är en källa till personlig tillfredställelse,

1. Stämmer inte alls
2. Stämmer nog inte
3. Varken stämmer eller inte stämmer
4. Instämmer nog
5. Instämmer helt

Brukar du känna att saker som händer dig i ditt vardagliga liv är svåra att förstå,

1. Stämmer inte alls
2. Stämmer nog inte
3. Varken stämmer eller inte stämmer
4. Instämmer nog
5. Instämmer helt

Har du egna förslag på vad man ska göra för att alla ska kunna ta del av digitaliseringen?

Skriv ditt förslag i en kortare mening här,

Tack för din medverkan!

Du kan nu stänga denna sida.

Bilaga 3 Missivbrev 21-03-09

Hej,

Jag är student vid Kristianstad högskola på kursen Psykologi III och skriver en C-uppsats med rubriken "Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre?"

Med det menas processer som innebär en övergång till att använda digital informationsteknologi på bredare front i samhället.

Syftet med studien är att undersöka om användning av digital informationsteknik påverkar äldre personers förutsättningar att hantera sin tillvaro i det digitala samhället. I Sverige går övergången fort till att använda digital informationsteknologi på bredare front i samhället. Den pågående pandemin har ökat den utvecklingen. Samtidigt finns det grupper som inte använder digitala hjälpmedel så mycket. Dessa personer har därför inte tillgång till många tjänster som behöver kunna nå ut till dem. Studien vill medvetandegöra detta och peka på konsekvenser för dem som är mer eller mindre uteslutna.

Studien vänder sig till personer i Sverige som är 70 år eller äldre. Deltagare i studien får svara på frågor i en webbenkät som deltagaren öppnar genom att klicka på en länk. Frågorna tar ungefär 5 minuter att svara på. Deltagandet är helt frivilligt. Alla svar är konfidentiella och inga namn på t.ex. organisationer kommer framgå, och uppgifterna används bara för att ge statistiska underlag till studien. Den som deltar kan när som helst avbryta att svara på frågor eller välja att inte lämna in det ifyllda frågeformuläret. Uppsatsen publiceras i en databas på högskolan och kommer vara sökbar även på Google etc.

Jag kommer rikta mig till olika organisationer för att få ut enkäten. Skulle det vara möjligt för er att skicka ut information och länk till enkäten bland era medlemmar. T.ex. i ett medlemsutskick? Huruvida ni vill att er organisation deltar i studien, skulle jag vilja få svar på i slutet av veckan. Väljer ni att delta kommer information och länk till enkäten för utskick inom 14 dagar.

Ulrika Holmbring

076 – 8144004

ulrika.holmbring0025@stud.hkr.se

Med vänliga hälsningar

Ulrika Holmbring

Bilaga 4 Länk till frågeformuläret och text till uppdatering på Facebook

Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre? Studenten Ulrika Holmbring vid Kristianstad högskola på kursen Psykologi III skriver en C-uppsats med rubriken ”Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre?” Deltagandet är helt frivilligt och anonymt, inga namn kommer framgå. Den som deltar kan när som helst avbryta att svara på frågor. Uppsatsen publiceras i en databas på högskolan och kommer vara sökbar även på google etc. Ulrika Holmbring 076 – 8144004
ulrika.holmbring0025@stud.hkr.se Handledare Cornelia Wulff Hamrin
etxcowu@ext.hkr.se För att delta i studien klicka på nedanstående länk

[Länk](#)

Bilaga 5 Slutlig version av text till uppdatering till Facebook

Bidra till vetande om digitalisering

Ulrika Holmbring, student Kristianstad högskola, skriver uppsatsen *Har digitaliseringen i Sverige tappat bort de äldre?* Deltagande i enkäten är frivilligt och anonymt, och man kan när som helst avbryta att svara. Uppsatsen kommer att publiceras i en databas på högskolan och vara digitalt sökbar. För att delta i studien klicka på nedanstående länk.

[Länk](#)

Bilaga 6 Svar till kommentarer på Facebook uppdateringen

Vi är helt medvetna om att vi inte når den grupp som inte alls är digitaliserad. På grund av Corona, kunde inte datainsamlingen göras på annat sätt i denna studentuppsats. Fokus i uppsatsen kommer inte ligga på att digitaliseringen enbart är positiv, utan på att den är ett problem och en komplex fråga. Tack för er medverkan och enkäten stängs strax.
Vänligen student Ulrika Holmbring och handledare Cornelia Wulff Hamrin

Bilaga 7 Resultat från tvåvägs-ANOVA

Tabell *Medelvärden samt huvud- och interaktionseffekter för att bemästra utifrån demografiska faktorer, tidigare arbete med datorer samt tillgång och användning*

	<i>M</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
ANOVA Ålder och kön					
<i>Ålder</i>		0.49	1	.48	<0.01
>75	3.88				
<=75	3.99				
<i>Kön</i>		0.03	1	.87	<0.01
Man	3.93				
Kvinna	3.95				
<i>Ålder *kön</i>		0.17	1	.68	<0.01
ANOVA Ålder och utbildning					
<i>Ålder</i>		0.91	1	.31	0.01
<i>Utbildning</i>		0.07	1	.79	<0.01
t.o.m. gymnasium	3.92				
högskola, universitet	3.96				
<i>Ålder*utbildning</i>		0.17	1	.68	<0.01
ANOVA Ålder och arbetat med datorer					
<i>Ålder</i>		0.09	1	.76	<0.01
<i>Arbetat med datorer</i>		9.31	1	.003	0.06
Ja	4.02				
Nej	3.60				
<i>Ålder*arbetat med datorer</i>		0.11	1	.74	<0.01
ANOVA Ålder och tillgång					
<i>Ålder</i>		0.20	1	.65	<0.01
<i>Tillgång</i>		1.12	1	.29	0.01
ej daglig	3.50				
daglig	3.95				
<i>Ålder*tillgång</i>		0.04	1	.84	<0.01

Fortsättning resultat från två-vägs ANOVA

	M	F	df	p	η^2
ANOVA Ålder och legitimation					
<i>Ålder</i>		0.95	1	.33	0.01
<i>Legitimation</i>		1.13	1	.29	0.01
ej daglig	3.88				
daglig	4.00				
<i>Ålder*legitimation</i>		0.33	1	.57	<0.01
ANOVA Ålder och kommunikation					
<i>Ålder</i>		0.01	1	.98	<0.01
<i>Kommunikation</i>		3.32	1	.07	0.02
ej daglig	3.74				
daglig	3.99				
<i>Ålder * Kommunikation</i>		1.55	1	.22	0.01
ANOVA Kön och utbildning					
<i>Kön</i>		0.17	1	.68	<0.01
<i>Utbildning</i>		1.56	1	.21	0.01
<i>Kön*utbildning</i>		3.91	1	.05	0.03
ANOVA Kön och arbetat med datorer					
<i>Kön</i>		0.36	1	.55	<0.01
<i>Arbetat med datorer</i>		11.46	1	<.001	0.08
<i>Kön*arbetat med datorer</i>		1.29	1	.26	0.01
ANOVA kön och tillgång					
<i>Kön</i>		0.44	1	.51	<0.01
<i>Tillgång</i>		1.94	1	.17	0.01
<i>Kön*tillgång</i>		0.41	1	.52	<0.01
ANOVA kön och legitimation					
<i>Kön</i>		<0.01	1	.96	<0.01
<i>Legitimation</i>		5.55	1	.02	0.04
<i>Kön*legitimation</i>		8.23	1	<.01	0.06

Fortsättning resultat från två-vägs ANOVA

	M	F	df	p	η^2
ANOVA kön och kommunikation					
<i>Kön</i>		0.73	1	.40	<0.01
<i>Kommunikation</i>		4.92	1	.03	0.04
<i>Kön*kommunikation</i>		2.53	1	.11	0.02
ANOVA Utbildning och arbetat med datorer					
<i>Utbildning</i>		0.10	1	.76	<0.01
<i>Arbetat med datorer</i>		9.07	1	<.01	0.06
<i>Utbildning*arbetat med datorer</i>		0.44	1	.50	<0.01
ANOVA utbildning och tillgång					
<i>Utbildning</i>		0.13	1	.72	<0.01
<i>Tillgång</i>		1.14	1	.29	0.01
<i>Utbildning*tillgång</i>		0.09	1	.77	<0.01
ANOVA utbildning och legitimation					
<i>Utbildning</i>		0.14	1	.71	<0.01
<i>Legitimation</i>		0.94	1	.33	<0.01
<i>Utbildning*legitimation</i>		2.48	1	.12	0.02
ANOVA utbildning och kommunikation					
<i>Utbildning</i>		0.33	1	.57	<0.01
<i>Kommunikation</i>		3.28	1	.07	0.02
<i>Utbildning*kommunikation</i>		0.34	1	.56	<0.01
ANOVA arbetat med datorer och tillgång					
<i>Arbetat med datorer</i>		1.47	1	.23	0.01
<i>Tillgång</i>		1.18	1	.28	<0.01
<i>Arbetat med datorer*tillgång</i>		0.02	1	.90	<0.01

Fortsättning resultat från två-vägs ANOVA

	M	F	df	p	η^2
ANOVA arbetat med datorer och legitimation					
<i>Arbetat med datorer</i>		11.25	1	<.01	0.07
<i>Legitimation</i>		4.13	1	.04	0.03
<i>Arbetat med datorer*legitimation</i>		2.08	1	.15	0.01
ANOVA arbetat med datorer och kommunikation					
<i>Arbetat med datorer</i>		10.93	1	<.01	0.07
<i>Kommunikation</i>		2.18	1	.14	0.01
<i>Arbetat med datorer*kommunikation</i>		4.84	1	.03	0.03
ANOVA Tillgång och legitimation					
<i>Tillgång</i>		1.16	1	.28	.01
<i>Legitimation</i>		0.23	1	.62	<0.01
<i>Tillgång*legitimation</i>		0.03	1	.96	<0.01
ANOVA Tillgång och kommunikation					
<i>Tillgång</i>		0.79	1	.38	0.01
<i>Kommunikation</i>		0.38	1	.54	<0.01
<i>Tillgång*kommunikation</i>		<0.01	1	.97	<0.01
ANOVA Legitimation och kommunikation					
<i>Legitimation</i>		0.32	1	.57	<0.01
<i>Kommunikation</i>		1.57	1	.21	0.01
<i>Legitimation*kommunikation</i>		0.01	1	.91	<0.01